

Наші раритети

В.С.Прокопчук, І.О.Старенький, Н.В.Крик

Українські Помпеї на Поділлі

Мова йде про низку поселень, що прилягали до літописної Бакоти і вже на час відвідання їх Осипом Назаруком зниклих з географічної карти краю. Бакота з давніх-давен займала в Середньому Подністров'ї становище центру, була столицею Пониззя, стала учасницею і свідком багатьох історичних подій, які здавна привертали увагу й дослідників. Вона не раз згадується в літописах. Історія Бакоти й скельного монастиря кінця XI – початку XII ст. знайшла відображення в працях професора В.Б.Антоновича, подільського краєзнавця Ю.Й.Сіцінського, а в наш час – у монографіях професорів І.С.Винокура та П.А.Горішнього, доцента О.Л.Баженова, краєзнавців С.П.Маярчака, Т.В.Горбняка.

Важливе значення для сучасників мав краєзнавчий нарис Осипа Назарука “До Бакоти. Вражіння з подорожі до українських Помпеїв”, 1919 року опублікований в Кам’янці-Подільському у видавництві “Стрілець”. У той час вона виконала кілька функцій: популяризувала видатну пам’ятку часів Київської Русі, знайомила сучасників з історією та пам’ятками Поділля.

Не втратила вона значення й для нинішнього покоління, повідомляючи низку фактів з історії Бакоти та навколишніх сіл, демонструючи приклад високопатріотичного ставлення до минулого, пам’яток історії попередників.

Не зважаючи на те, що ця праця Осипа Назарука була видана в Кам’янці-Подільському, на Поділлі знайти її неможливо, вона стала бібліографічною рідкістю. Під час пошукової роботи її було виявлено нами в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.

Її автор Осип Назарук – галичанин, народився 31 серпня 1883 року в містечку Бучач на галицькому Поділлі. Закінчив Золочівську гімназію. У 1899–1902 рр. був одним з організаторів таємних гуртків та українського студентського руху в Галичині. Після гімназії продовжив навчання у Львівському та Віденському університетах. В останньому 1908 року здобув ступінь доктора права. У 1904–1905 рр. очолював віденську “Січ”, у 1906–1907 рр. був головою львівської “Академічної громади”. З 1905 року належав до Української Ради-

кальної Партії, був членом її головної управи. Згодом став співредактором, редактором “Громадського голосу”.

Під час Першої світової війни – голова пресової квартири Легіону УСС. Після приходу до влади Директорії Осип Назарук ввійшов до складу уряду УНР, протягом грудня 1918 – червня 1919 обіймав пост керівника Українського телеграфного агенства та Головного управління преси та пропаганди.

У середині липня 1919 року в складі Української Галицької Армії прибув до Кам’янця-Подільського, де редагував газету УГА “Стрілець”. Часопис був підпорядкований уряду ЗУНР і перетворився на рупор західноукраїнської влади. Під його керівництвом газета вдало виконувала одразу декілька завдань – інформувала стрільців УГА та осіб, що евакуювались з Галичини після польської окупації, про події військового, політичного, соціального, економічного і культурного життя, розкривала офіційну позицію уряду ЗУНР щодо ключових проблем української політики. Саме під час перебування в Кам’янці-Подільському він здійснив кількадечну поїздку до історичної Бакоти і свої враження зафіксував у нарисі.

У листопаді 1919 року внаслідок несприятливої політичної ситуації керівництво ЗУНР виїхало через Румунію до Відня, а з ним і Осип Назарук. Протягом 1920–1922 рр. був членом уряду ЗУНР у Відні. Там зблизився з В’ячеславом Липинським, що суттєво вплинуло на зміну його політичних поглядів. Влітку 1922 року виїхав до Канади з метою збору коштів для потреб національно-визвольного руху. 1923 року, коли Ліга Націй визнала суверенітет Польщі над західноукраїнськими землями, склав повноваження члена західноукраїнського уряду і переїхав до США. Там очолив редакцію двотижневика “Січові вісті”.

1927 року Осип Назарук повернувся на батьківщину, де очолив редакцію часопису “Нова зоря”. 1930 року виступив одним із засновників Української народної католицької партії (згодом – Українська Народна Обнова).

З початком Другої світової війни покинув Львів, перебрався до Варшави, а дещо пізніше – до Кракова. Саме тут 31 березня 1940 року обірвалося життя цього непересічного українського громадсько-політичного діяча.

Прославився Осип Назарук і як письменник та публіцист. Його перу належать праці “Що то є суспільні кляси, боротьба кляс, пролетаріят, буржуазія, капіталізм і організація”, “Суд Олекси Довбуша”, “Про карпатських опришків”, “Про вшехлопаків, їх історію, теорію і таємну організацію”, “Новомальтузіянська теорія”, “Хроніка руху української академічної молоді”, “Що то є нарід або нація”, “Як називається наш Рідний Край і нарід”, “Формальні проблеми української державності”, “За що боремося (нарис устрою України)”, “З кривавого шляху УСС”, “Слдами Українських Січових Стрільців”, “Над Золотою Липою”, “Тотама Будда”, “Князь Ярослав Осмомисл”, “Огні Срібної землі”, “Проти орд Джінгісхана”, “Ескізи зі школи життя”, “Історія України”, “Роксоляна. Улюблена жінка султана Сулеймана Великого завойовника і законодавця”, “Військо й політика”, “Рік на Великій Україні: спомини з української

революції”, “Треко-Католицька Церква і українська ліберальна інтелігенція”, “Галицька делегація в Ризи 1920 р.”, “Ідеологічні основи Української Католицької Народної Партії”, “Вибір звання”, “Жінка і суспільство”, “Галичани і Велика Україна”, “Значіння партій”, “Замах на церкву”.

У Кам’янці-Подільському Осип Назарук написав брошуру “Військо й політика”, завершив історичну повість “Князь Ярослав Осмомисл” (перше видання 1910 року), приступив до написання свого найкращого твору “Роксоляна”, над яким наполегливо працював до 1930 року.

Цим передруком хочемо привернути вашу увагу до ще одного твору кам’янецького періоду життя Осипа Назарука – краєзнавчого нарису “До Бакоти. Вражіння з подорожі до українських Помпеїв”. Окремою брошурою видання вийшло під грифом “Про старі пам’ятки Поділля” й було розраховане в першу чергу на стрільців УГА, а також галичан, що прибули на Поділля під тиском військових обставин, й призначалося для знайомства з цікавою історичною пам’яткою краю. З цього приводу краєзнавець Олег Будзей писав: “Оскільки письменник з великою любов’ю, з глибоким знанням історії Середнього Подністров’я досить неординарно і цікаво відтворив життя Кам’яниччини в різні періоди, виявив себе одночасно дослідником цього краю, то його нарис “До Бакоти” має нині актуальне значення для всіх шанувальників минувшини Поділля з точки зору літературної, історичної, історіографічної, бібліографічної. Гортаючи поживклі сторінки цієї похідної книжечки, дивуєшся, як у 1919-му, у вирі кризи, соціальних потрясінь і боїв, знаходився і час, і терпіння, і вкрай дефіцитний папір, щоб творити, популяризувати рідну історію, робити внесок у розвиток краєзнавства, зокрема подільського”.

Для передруку використано текст нарису “До Бакоти. Вражіння з подорожі до українських Помпеїв” видавництва “Стрілець” 1919 року. Зрозуміло, що лексика й пунктуація тих часів суттєво відрізняється від нинішньої, інколи й заважка для сприйняття. Однак для збереження первинного авторського враження у тексті збережена орфографія та пунктуація першого видання.

Додатками виступають фото В.Б. Антоновича та Ю.Й. Сіцінського, які в 90-х роках XIX ст. проводили розкопки Бакотського монастиря, та світлини бакотських старожитностей.